

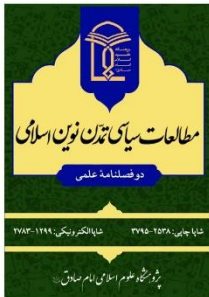
Imam Sadiq Research Institute
for Islamic Sciences

Research Institute for Political
and Defence Studies

P. ISSN: 3795-2638 & E. ISSN: 2793-1299

Website: <http://sjs.isri.ac.ir>

Volume : 4 : Number : 8

Presenting the Iranian Islamic Model of Entrepreneurship from the Perspective of Ayatollah Khamenei Based on Islamic Civilization

Mohammad Reza Fazeli*

Doi: <https://doi.org/10.22034/rcdir.2024.458192.1113>

Received: 2024/05/18 - Accepted: 2024/08/02

Type of Article: Research

(236-258)

Abstract

In today's evolving world, success is one of those societies that establish a meaningful relationship between scarce resources and the managerial and entrepreneurial abilities of their human resources. Naturally, the realization of Islamic civilization and the path of forward movement and all-round development will be possible when, by understanding the importance of entrepreneurship and creating the necessary platforms, human resources are equipped with productive entrepreneurial knowledge and skills, so that by using this valuable ability, other resources of the society To create value and achieve growth and development, to be managed and guided. Expanding the spirit of entrepreneurship and educating entrepreneurs in society has a positive effect on economic and social growth. This research, which is a descriptive-exploratory fundamental research, based on the "theme analysis" method in fundamental studies, according to the research methodology, the factors and characteristics of the model of "Iranian Islamic entrepreneurship" from the perspective of Ayatollah Khamene. to present The research, corresponding to the identification and introduction of the main themes that emerged from the data, has been studied by using the statements of the Supreme Leader in full reading until saturation is reached. From the coding (conceptualization) of 284 codes and concepts, 29 organizing themes and 5 main themes were formed in the form of "Islamic Iranian model".

Keywords: Iranian-Islamic Model, Employment, Entrepreneurship, Ayatollah Khamenei.

*. PhD in Public Administration, Qom Branch, Technical and Vocational University, Qom, Iran, Fazeli.mr57@yahoo.com.

پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق

پژوهشگاه مطالعات سیاسی و دفاعی

P. ISSN: 3795-2538 & E. ISSN: 2783-1299

نشانی پست الکترونیک: ijls@isri.ac.ir

سال چهارم؛ شماره هشتم

ارائه الگوی ایرانی - اسلامی کارآفرینی از دیدگاه آیت الله خامنه‌ای مبتنی بر تمدن اسلامی

محمدرضا فاضلی*

Doi: <https://doi.org/10.22034/rcdir.2024.458192.1113>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۲۹ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۱۲

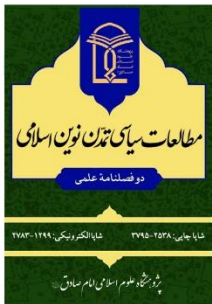
نوع مقاله: پژوهشی

(۲۳۶-۲۵۸)

چکیده

در دنیای درحال تحول امروز، کامیابی از آن جوامعی است که بین منابع کمیاب و قابلیت‌های مدیریتی و کارآفرینی منابع انسانی خود رابطه معنی‌داری برقرار سازند. به طبع تحقق تمدن نوین اسلامی و مسیر حرکت روبه‌جلو و توسعه همه‌جانبه زمانی امکان‌پذیر خواهد بود که با درک اهمیت کارآفرینی و ایجاد بسترهای لازم، منابع انسانی به دانش و مهارت کارآفرینی زاینده تجهیز شود تا با استفاده از این توانمندی ارزشمند، دیگر منابع جامعه به‌سوی ایجاد ارزش و دستیابی به رشد و توسعه، مدیریت و هدایت شود. گسترش روحیه کارآفرینی و تربیت و پرورش کارآفرینان در جامعه اثر مطلوبی بر رشد اقتصادی و اجتماعی دارد. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت از نوع توصیفی - اکتشافی است و کوشش شده بر مبنای روش «تحلیل مضمون» در مطالعات بنیادین، عوامل و مشخصه‌های الگوی «کارآفرینی ایرانی - اسلامی» را از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای ارائه کند. تحقیق متناظر به شناسایی و معرفی مضامین اصلی رویش‌یافته از درون داده‌هایی است که با استفاده از بیانات مقام معظم رهبری به‌صورت تمام‌خوانی تا رسیدن به اشباع، مورد مطالعه قرار گرفته است. از کدگذاری (مفهوم‌سازی) ۲۸۴ کد و مفهوم، ۲۹ مضمون سازمان‌دهنده و پنج مضمون اصلی به نام «کارگرایی»، «جهاد علمی»، «مدیریت منابع»، «آینده‌نگاری» و «مردم‌سالاری اقتصادی» در قالب «الگوی ایرانی - اسلامی» شکل گرفت.

واژگان کلیدی: الگوی ایرانی - اسلامی، اشتغال، کارآفرینی، آیت‌الله خامنه‌ای

* دکتری تخصصی مدیریت دولتی، واحد قم، دانشگاه فنی و حرفه‌ای، قم، ایران.
Fazeli.mr57@yahoo.com

مقدمه

اسلام نه تنها با تولید ثروت مخالف نیست، بلکه چشم انداز تمدن نوین اسلامی به دور از هرگونه فقر و احساس نیاز مادی است. ولی برخلاف دستاورد لیبرال - دموکراسی، که روزی پایان تاریخ تصور می‌شد، محور اصلی اقتصاد در تمدن نوین اسلامی عدالت است (کریمی و ارشدی، ۱۴۰۱: ۱۴۸). از این رو در گام دوم انقلاب اسلامی، به شناسایی ابعاد و شاخص‌ها و همچنین طراحی الگوی مطلوب در همه ارکان برای تحقق تمدن اسلامی نیاز داریم. وعده رفاه اقتصادی سرمایه‌داری در سه قرن پیش، تنها برای صاحبان سرمایه محقق شده است. موفق‌ترین کسب‌وکارهای تمدن غرب، اگرچه ممکن است حتی به ظاهر و برای بهره‌مندی از برخی تخفیف‌های مالیاتی به خیریه‌ها کمک کنند، ولی برای درآمد بیشتر ممکن است حتی جان انسان‌ها را به خطر اندازند (کنایفی، ۲۰۲۱: ۶۰).

کار و کارآفرینی موضوعی است که از آغاز آفرینش انسان بر روی زمین وجود داشته است و انسان‌ها برای ادامه زندگی و پیشرفت به آن نیاز داشته‌اند؛ ولی در دهه‌های اخیر، با نگاه علمی‌تر به این موضوعات پرداخته شده است. ژرف‌کاری نظام آفرینش از آغاز آفرینش تا تحولات و تطورات آن در طول زمان و عمر بشر بیانگر این مسئله است که خداوند جهان را براساس حرکت، تغییر، فعالیت و گردش امور قرار داده است، از سویی نیز سیر تکاملی و تکامل موجودات را نیز بر این پایه استوار ساخته است (جعفری، ۲۰۱۸: ۲۹).

با مروری بر ادبیات کارآفرینی، روشن می‌شود که مفهوم کارآفرینی برای نخستین بار به وسیله اقتصاددانان مطرح شد. کارآفرینی کانون و مرکز ثقل کار و تلاش و پیشرفت در دوران مدرنیته تلقی شده و به عنوان عامل کلیدی رشد و موتور محرک توسعه اقتصادی شناخته شده است. ما بدون توجه کافی به مقوله «توسعه فرهنگ کارآفرینی و آموزش آن» نمی‌توانیم به شاخص‌های رشد و توسعه، که از راه تغییر در روند تولید، بهره‌وری و افزایش توان فنی و صنعتی در عرصه اقتصاد حاصل می‌شود، دست یابیم. کارآفرینی عامل اساسی در تکامل اقتصادی کشورهای گوناگون است. از این رو پژوهشگران بر این باورند که میزان افزایش ظرفیت‌ها و کنش‌های کارآفرین، عاملی برای نابرابری اقتصادی کشورها نیز به‌شمار

می‌رود (مهدی و همکاران، ۱۴۰۱). کارآفرینی به معنی فرایند کشف و بهره‌برداری از فرصت‌ها به‌منظور ارزش‌آفرینی در حوزه‌های گوناگون اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بوده و پایه و اساس توسعه پایدار و همه‌جانبه تلقی می‌شود. به این ترتیب، توسعه کارآفرینی نقش بسزایی در توسعه اقتصادی کشورها دارد؛ به طوری که امروزه کارآفرینی به راهبردی‌ترین و مهم‌ترین ابزار توسعه اقتصادی جوامع پیشرفته تبدیل شده است (فیض‌الهی و همکاران، ۱۴۰۱: ۴۱). کارآفرینی با شتاب دادن به فعالیت‌های اقتصادی و به‌وجود آوردن شغل‌ها و کارهای تازه نقش راهبردی در توسعه ایفا می‌کند (حیدری و همکاران، ۱۴۰۰: ۴۲).. رهبر انقلاب اسلامی نیز، با تأکید به نیاز اساسی کشور به کار و کارآفرینی می‌فرماید که دو دلیل اساسی یعنی «آمادگی کشور برای جهش» و «فشار اقتصادی دشمنان»، ثابت می‌کند که ایران بیش از هر دوره دیگر به کار و کارآفرینی نیاز دارد (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۹/۰۶/۱۶). اقتصاد و دین در معنا بخشیدن به زندگی مادی و معنوی بشر و رسیدن او به مدارج عالی کمال روحی نقش تعیین‌کننده‌ای دارند. اگرچه الگوهای تمدن غرب در محیط کسب‌وکار مبنای بسیاری روشن است، کشور ما نیز پس از گذشت چند دهه و ورود به گام دوم انقلاب به‌عنوان نقشه راه حرکت و تحقق فرامین رهبر فرزانه انقلاب در تحقق تمدن نوین اسلامی به‌عنوان آغازی بر ایجاد دولت اسلامی، سبک و الگوی کارآفرینی برای حل مشکلات و عبور از بحران‌ها به‌عنوان راهبردی نیاز دارد، که با مسائل و اقتضائات و شرایط امروز منطبق و با توجه به فرهنگ اسلامی - ایرانی قابلیت حل مسائل اقتصادی را داشته باشد. در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی سیاست‌های اقتصاد مقاومتی به‌عنوان راه‌حل مشکلات اقتصادی دانسته شده است: «راه‌حل این مشکلات، سیاست‌های اقتصاد مقاومتی است که باید برنامه‌های اجرایی برای همه بخش‌های آن تهیه و با قدرت و نشاط کاری و احساس مسئولیت، در دولت‌ها پیگیری و اقدام شود» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۷/۰۸/۱۶).

برای تحقق هر الگو به شکل عالی و الگوی متناسب با فرهنگ، یکی از مهم‌ترین عوامل و زمینه‌های بهره‌گیری دقیق و عالمانه از منابع مختلف و موثق اعم از منابع دانشی، انسانی

و... است. در همین زمینه، با توجه به اهمیت تبیین الگویی مطابق با الگوی ایرانی و اسلامی در انقلاب اسلامی که پیشرفت کشور اسلامی ایران را به همراه داشته باشد ضروری و پراهمیت به نظر می‌رسد. و از سوی دیگر در دوران انقلاب اسلامی به زعامت رهبر فرزانه انقلاب نشان داده شده است که توصیه‌های معظم‌له در بیانات و سخنرانی‌ها خطاب به جامعه و مسئولان راهنمای نظام مسائل کشور بوده است. از این رو، تدوین چنین الگویی برگرفته از منظومه فکری رهبر انقلاب می‌تواند تابلوی راهنمایی برای کارآفرینان و تولیدکنندگان و جوانان باشد. ساخت کلی الگو متناسب با اهداف جامعه، جهت‌گیری‌ها و ارزش‌های مورد نظر جامعه آرمانی امری بسیار مهم است. رهبر معظم انقلاب نیز بدین نکته اشاره می‌کنند «الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت باید به گونه‌ای تدوین شود که جامعه را به سوی جامعه‌ای متفکر سوق دهد و جوشیدن فکر و «اندیشه‌ورزی» به حقیقتی نمایان در جامعه تبدیل شود». هر چند در حوزه کارآفرینی تحقیقات و نظریه‌های فراوانی صورت گرفته است، ولی ضروری است که در پی پیدا کردن الگویی ایرانی - اسلامی براساس منظومه فکری رهبر معظم انقلاب به عنوان هدایتگر سکان انقلاب اسلامی باشیم؛ چراکه امروزه ضرورت بومی‌سازی از مهم‌ترین مباحث در حوزه علوم است.

هدف اصلی این پژوهش، تبیین «الگوی کارآفرینی ایرانی - اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری» با استفاده از روش تحلیل مضمون، تحلیل و گزارش الگوها و احصای مضامین داده‌هاست. این هدف بر این پرسش استوار است که عوامل و ویژگی‌های کلیدی کارآفرینی ایرانی - اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری کدام‌اند؟

آنچه مشهود است، تاکنون در پژوهش‌ها کمتر به موضوع کارآفرینی و جایگاه آن به ویژه در گام دوم انقلاب و تمدن نوین اسلامی بحث و گفت‌وگو و ارائه نظر شده و مدل خاصی برای کارآفرینی بر مبنای الگوی ایرانی و بر حول محور بیانات رهبر معظم انقلاب ارائه نشده است. یافته‌های این پژوهش با تحلیل مضمون در پی پرداختن به این مسئله است.

۱. مفاهیم پژوهش

۱-۱. الگوی اسلامی - ایرانی

الگو همان چهارچوب نظری و ذهنی است که پایه و معیار حرکت قرار می‌گیرد. الگو نقشه راه است. رهبر معظم انقلاب اسلامی الگو را نقشه جامع دانسته‌اند که به ما می‌گوید به کدام سو و برای کدام هدف داریم حرکت می‌کنیم. بدون نقشه جامع، دچار سردرگمی خواهیم شد، همچنان‌که در طول این سی سال به حرکت‌های هفت و هشتی، بی‌هدف و زیگزاگ دچار بودیم و به این‌در و آن‌در زدیم. (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۰/۹/۸۹).

الگوی اسلامی - ایرانی نسخه‌ای است برای حرکت انسان در زندگی اجتماعی و هدف‌گذاری مبتنی بر چهارچوب‌های اسلامی و مبانی نظری و فلسفی اسلامی است. تحقق الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت مبتنی بر انعکاس آرمان‌ها و اهداف نظام با تکیه به پشتوانه‌های حقوقی و شرعی، تبیین‌کننده نگاهی سیستمی مشتمل بر تعیین اجزای مرتبط و ترسیم چگونگی ارتباط آنها، دارا بودن قابلیت تطبیق و دسترسی و بهره‌مندی از قابلیت پایداری و بقای تمدن اسلامی است. آیت‌الله خامنه‌ای همواره ایجاد قالب ایرانی و اسلامی را مورد تأکید قرار داده‌اند: «الگوی ایرانی، طراحان آن متفکران ایرانی هستند. ما نمی‌خواهیم این الگو را از دیگران بگیریم، ما می‌خواهیم آنچه را که خودمان لازم می‌دانیم، مصلحت کشورمان می‌دانیم، آینده‌مان را می‌توانیم با آن تصویر و ترسیم کنیم، این را در یک قالب بریزیم» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۰/۹/۱۳۸۹). «این الگو... اسلامی است به‌خاطر اینکه غایات، اهداف، ارزش‌ها و شیوه‌های کار همه از اسلام مایه خواهد گرفت؛ یعنی تکیه ما به مفاهیم اسلامی و معارف اسلامی است» (همان).

۲-۱. کارآفرینی

واژه کارآفرینی^۱ در ادبیات جهانی معادل کلمه فرانسوی «Interprender» است که خلق ثروت و توسعه را مهم می‌داند و خاستگاه آن را کلمه متعهد شدن برمی‌شمرند. گرچه

1. Entrepreneurship.

کارآفرینی را زاینده نظریه پردازان و رویکرد به این واژه را در قرن‌های اخیر در جهان غرب می‌دانند، ولی ازسویی نیز این موضوع در چند سال اخیر در ایران مطرح شده است که رویکرد نوین به سازندگی، ایجاد کسب‌وکار، خلاقیت و کار، نوآوری و توسعه ملی بستگی دارد (مهدی و همکاران، ۲۰۲۰).

از کارآفرینی تعاریف متعددی ذکر شده، که کامل‌ترین آن از مک‌لند^۱ است. ایشان کارآفرینی را شیوه زندگی، خلاقیت و نوآوری، عشق به کار و تلاش مستمر، پویایی، مخاطره‌پذیری، آینده‌نگری، ارزش‌آفرینی، آرمان‌گرایی، فرصت‌گرایی، نیاز به پیشرفت، مثبت‌اندیشی، بی‌مفهوم‌ی شکست و پله‌ای برای بالا رفتن، موقعیتی برای آموختن، تصور ناقصی از واقعیت، ابهامی که در هدف وجود دارد، واقعه‌ای که هنوز فواید آن تبدیل به سود نشده است، می‌داند. از نظر او، پول انگیزه اصلی و اولیه فعالیت‌های اقتصادی نیست، بلکه معیاری برای سنجش میزان موفقیت فرد شمرده می‌شود (مهدی و همکاران، ۲۰۲۰).

۱-۳. تمدن اسلامی

شهید مطهری تمدن حقیقی را مجموعه‌ای برمی‌شمارد که نخست کمال و استعداد‌های انسان را تعریف کنند و سپس کمال جامعه را که همان کمال انسان است مشخص کنند؛ به‌گونه‌ای که جامعه در چه نظامی می‌تواند انسان را به نهایت استعداد‌های خودش و به کمال معنوی برساند (مطهری، ۱۳۶۹: ۱۴).

تمدن اسلامی تمدنی دینی است که همه مؤلفه‌های آن بر محور اسلام می‌گردد. بدین ترتیب، تمدن اسلامی از همه ویژگی‌های تمدن الهی در چهارچوب آموزه‌های قرآنی و متکی بر سنت پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم برخوردار است و مؤلفه‌های آن شامل دین، اخلاق، علم، عدالت، قوانین، مقررات، اصول دینی و... است.

مقام معظم رهبری تمدن اسلامی را فضایی می‌داند که انسان در آن فضا به لحاظ معنوی و مادی می‌تواند رشد کند و به هدف‌های مطلوبی برسد که خدای متعال او را برای آن غایات آفریده است. زندگی خوب و عزتمندی داشته باشد، انسان عزیز، انسان دارای قدرت، دارای

1. David Clarence McClelland.

اراده، دارای ابتکار، دارای سازندگی جهان طبیعت. تمدن اسلامی به این معنی است و هدف و آرمان نظام جمهوری اسلامی این است (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۳/۰۳/۲۲).

انقلاب اسلامی به عنوان نقطه عطف تحقق تمدن نوین اسلامی در تکامل تاریخ اجتماعی به شمار می‌رود، چراکه مبتنی بر فلسفه تاریخ الهی بر پایه باورهای شیعی و در زمینه تحقق آرمان غلبه حق بر باطل به عنوان هدف متعالی پیامبران شکل گرفته است. بر همین اساس، انقلاب اسلامی به عنوان ثقل جریان تکامل اجتماعی نظام‌ها برای رسیدن به قرب الهی و همچنین دستیابی به تحقق تمدن نوین اسلامی است.

۲. مبانی نظری

ریچارد کانتیلون^۱ برای نخستین بار در قرن هجدهم اصطلاح، «انترپرنیور»^۲ به معنی کارآفرین را وضع و آن را کسی تعریف کرد که راه‌های استفاده از منابع را می‌بیند و خطر را در سطوح مختلف تحمل می‌کند. به طور کلی معنای مورد نظر او خوداشتغالی بود (امینی و همکاران، ۱۴:۱۳۹۹). پیوک و کاسیس^۳ پیشنهاد می‌کنند که هر جامعه در ذات خود، با دستاوردهای اقتصادی یا افزایش درآمد واقعی، که از انگیزه‌های فیزیولوژیکی سرچشمه می‌گیرد، برانگیخته می‌شود. افزون‌براین، آنها تأکید کرده‌اند که انگیزه‌های پولی همه چیزی است که برای تحریک کارآفرینی صنعتی فردی لازم است. با وجود این، اگر پاسخ کارآفرین با وجود این استدلال ناکافی باقی بماند، می‌توان آن را به انواع گوناگون ایرادهای بازار و پیشنهادهای بالقوه سیاست نسبت داد.

در سده بیستم درحالی که اقتصاددانان بر فرمول‌های ریاضی برای تبیین کارآفرینی اصرار داشتند، ماکس وبر^۴ (در نظامی ارزشی) و مک کلند^۵ رویکرد روان‌شناختی را برای تبیین کارآفرینی اتخاذ کردند. نتیجه این تلاش‌ها این بود که برای نخستین بار ارتباط بین باورهای

-
1. Richard Cantillon.
 2. Entrepreneur.
 3. Pepuek and Cassis.
 4. Max Weber.
 5. David C. McClelland.

مذهبی و کارآفرینی و در پی آن، رشد اقتصادی سرمایه‌دارانه مورد تأیید قرار گرفت؛ تاجایی که صاحب‌نظر برجسته کارآفرینی، شین، یادآور می‌شود که کارآفرینی پایه و سنگ تاریخ سرمایه‌داری غرب است؛ به گونه‌ای که پیشرفت اقتصادی و پیدایش سرمایه‌داری به فعالیت‌های کارآفرینی نسبت داده می‌شود و مسئله آنجاست که شواهد نشان‌دهنده آن است که این فعالیت‌های کارآفرینانه متأثر از ارزش‌های اخلاقی و آموزه‌های مسیحیت غرب بود، اگرچه نه به صورت علت تام (کرسول و رولاند^۲، ۲۰۰۶: ۲۸۱).

براین اساس، کارآفرینی را می‌توان همچون متغیر میانجی در نظر گرفت که ضمن تأثیرپذیری از باورهای مذهبی به پیدایش سرمایه‌داری انجامید. همچنان که ماکس وبر ایجاد و رشد نظام سرمایه‌داری را متأثر از برخی باورهای دینی معرفی کرد (امینی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۶). بعدها نیز مک کلند، روان‌شناس برجسته آمریکایی، رابطه بین مذهب و پیشرفت اقتصادی غرب را با رویکرد روان‌شناسانه تبیین کرد.

۳. چهارچوب تحلیلی پژوهش

در این پژوهش، نخست نیاز بود به مرور بیانات رهبر فرزانه انقلاب پردازیم که با توجه به موضوع پژوهش بیانات متضمن واژگانی مانند «کار، اشتغال، تولید، کارآفرینی» در پایگاه موردنظر به عنوان منبع اسناد مطالعاتی جست‌وجو شد. دامنه زمانی پژوهش مربوط به سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۴۰۲ است. در این مطالعه، همه سخنرانی‌های ایشان به ویژه در دیدارهای خاص مانند دیدار با مسئولان و کارآفرینان و تولیدکنندگان سطر به سطر مطالعه و فیش‌برداری انجام شد. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار MAXQDA11 بهره گرفته شده است.

بدین ترتیب، براساس جست‌وجوی اولیه از بیانات رهبر معظم انقلاب در ارتباط با مدیریت، کلیدواژه‌های مرتبط شناسایی و براساس آنها متون استخراج شده در بیانات معظم له از سایت مقام معظم رهبری خلاصه‌سازی شده و گزیده‌ای از داده‌ها متمرکز شد. سپس متون به دست آمده وارد نرم‌افزار MAXQDA11 شده و کدگذاری توصیفی بر روی آنها صورت

1. Cornerstone.

2. Carswell & Rolland.

پذیرفت و مؤلفه‌ها و ویژگی‌هایی، که رهبر معظم انقلاب برای راهبرد مدیریت خطاب به کارگزاران نظام بیان کرده بودند، در قالب ۳۹۸ مضمون توصیفی یا شناسه باز کدگذاری شد. در گام بعدی، مضامین توصیفی در قالب مضامین پایه و سازمان‌دهنده خوشه‌بندی شده و در طبقه‌های مفهومی جای‌گذاری شدند. سرانجام براساس لایه‌های مختلف کدهای به‌دست‌آمده، شبکه مضامین ترسیم شد و الگوی کارآفرینی ایرانی - اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری طراحی شد. برای دستیابی به روایی، از کدگذاری دو پژوهشگر استفاده شد. برای اعتباربخشی به الگوی طرح‌ریزی‌شده، اقداماتی از این قرار انجام شد: ۱- تحلیل و بازبینی به‌وسیله همکاران پژوهش بدین صورت که پس از تحلیل محتوایی مصاحبه‌ها، پژوهشگر نتایج آنها را در اختیار استاد قرار داد تا نظر تخصصی و کارشناسی خود را در زمینه شیوه تحلیل داده بیان کنند و با بررسی‌های پی‌درپی ارائه یافته‌ها انجام شد. این راهبرد ذیل راهبردهای اعتباربخشی به یافته‌های کیفی با عنوان بازبینی توسط همکار^۱ روشی برای افزایش دقت تحقیق کیفی است که از راه تعامل بین پژوهشگر و دیگر افرادی که در زمینه روش تحقیق تجربه دارند و زمینه راهنمایی برای طرح تحقیق، گردآوری داده‌ها و تحلیل داده‌ها را فراهم می‌کنند (مهدی، ۱۴۰۱: ۲۵)؛ ۲- از طریق تحلیل مقایسه مداوم CCDA صورت گرفته است و پژوهشگر با رفت و آمد پی‌درپی میان سه مرحله کدگذاری، با پرسش‌های دوباره و مقایسه دگرباره از دقت، سازگاری، ثبات، معناداری و قابل‌بررسی بودن الگو و یافته‌های پژوهش اطمینان یافته است. تا رسیدن به این مرحله، با روش CCDA اصلاح‌های لازم صورت گرفته است و در نتیجه الگوی نهایی هم از تراکم مفهومی و از تمایز مفهومی برخوردار است و بدین ترتیب، قدرت توضیح‌دهندگی لازم را دارد (پورمندی و همکاران، ۱۴۰۰: ۵۷). جامعه آماری در این پژوهش، مجموعه بیانات و سخنرانی‌های رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای مدظله‌العالی در دوران رهبری ایشان (از سال ۱۳۶۸ تا ۱۴۰۲) است. از آنجاکه در این تحقیق، احصا و استخراج گزاره‌های اولیه به‌صورت تمام‌خوانی و در مراحل گوناگون کدگذاری انجام گرفته است؛ بنابراین، حجم

1. Peer debriefing.

نمونه با جامعه آماری برابر است. به صورت خلاصه در این تحقیق طی سه گام فرایند تحلیل مضمون انجام شد. نخست از میان گزیده‌های متن، مضامین پایه احصا و پس از ترکیب و تلخیص مضامین پایه، مضامین سازمان‌دهنده و پایانی به دست آمد. در پایان با جمع‌بندی و تنقیح مضامین سازنده، مضامین فراگیر مشخص شد. این مضامین مضامین عالی دربرگیرنده اصول حاکم بر متن هستند. در نخستین مرحله، مضامین پایه از میان بیانات مقام معظم رهبری کدگذاری اولیه انجام شد.

۴. یافته‌های پژوهش

در روش تحلیل مضمون، پس از آنکه منابع اصلی موردنظر شناسایی و «گزاره‌های کلیدی و مهم» از درون متون اولیه برگرفته شد، در این مرحله، مضامین اولیه استخراج می‌شود (کینگ و هاروکس، ۲۰۱۰: ۱۴۶). در جدول شماره ۱ نمونه مضامین برگرفته از بیانات رهبر معظم انقلاب نشان داده شده است.

جدول (۱) مثالی از نحوه کدگذاری است:

جدول شماره ۱: کدگذاری اولیه

مضامین	گزیده متن	نشانگر
داشتن نشاط و شور در کارآفرین نقش مهارت‌افزایی در کارآفرینی	وقتی به رهبران و کارآفرینان موفق نگاه می‌کنید، شکی نیست که آنها درباره آنچه انجام می‌دهند، پرشور هستند. ایران بزرگ امروز بیش از هر زمان دیگر به کار و کارآفرینی نیاز دارد تا همچون عقابی تیزپرواز، در فضای پیشرفت و آبادانی و افتخار اوج گیرد. از جمله مسائل مهمی که در بالا رفتن کیفیت کار کارگران تأثیر بسزایی دارد، جدی گرفتن موضوع «مهارت‌افزایی» و بالا بردن مهارت کارگران است.	R1.98.10.26
ارزش افزودن به منابع مالی در تولید رونق کسب‌وکار افزایش کیفیت تولید	باید منابع را در مسیری که برای کشور ارزش افزوده مالی و غیرمالی دارد تخصیص دهیم تا تولید و اشتغال افزایش یابد و «کسب‌وکار» رونق گیرد. مردم می‌دانند که مصرف هر کالای خارجی یعنی بیکاری یک کارگر ایرانی، اما کارآفرینان هم بدانند که رغبت	R19.90.07.20

	مردم به مصرف کالاهای داخلی با شعار تحقق نمی‌یابد؛ بلکه نیازمند افزایش کیفیت این کالاهاست.	
تأکید بر نوآوری در تولیدات زیبایی شناسی تولیدات	از جمله چیزهایی که باید مورد توجه قرار بگیرد، نوآوری کردن در همه تولیدات به صورت پی در پی و لحاظ حس، یعنی اشباع حس زیبایی شناسی در مصرف کننده است. این یکی از مسائل قابل توجه هست که بایستی به آن اهمیت بدهیم.	R188.89.07.27
نقش هم‌دلی و کار گروهی در کارآفرینی انجام کارها در اوج زیبایی و کیفیت	البته من بارها گفته‌ام که هر بخشی سهمی دارد؛ کارآفرین و کارفرما و کارگر و مدیر دولتی هر کدام سهمی دارند؛ این عناصر گوناگون که با هم همکاری بکنند، کار در اوج زیبایی و خوبی و کمال انجام می‌گیرد؛ این معلوم است، باید همه با هم همکاری کنند؛	R5.96.02.1
تأکید بر نوآوری و فکر تازه به‌عنوان شاخص	ممکن است بعضی از صاحب نظران و به اصطلاح تئوریسین‌های اقتصادی بگویند: آقا نمی‌شود؛ اگر بخواهید به پیشرفت اقتصادی دست پیدا کنید، ناچار باید فاصله طبقاتی را قبول کنید و بپذیرید! اینجاست که ما عرض می‌کنیم «نوآوری». نباید خیال کنیم که نسخه‌های اقتصادی غرب، آخرین حد دستاورد بشری است؛ نه، این هم یک نسخه‌ای است، دوره‌ای دارد؛ آن دوره طی می‌شود و فکر تازه و فکر نویی به میدان وارد می‌شود؛ بگردید آن فکر نو را پیدا کنید؛ شاخص باید این باشد.	R57.85.01.01
تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های مادی و معنوی در ایجاد تمدن اسلامی	شاخصه اصلی و عمومی تمدن اسلامی، بهره‌مندی انسان‌ها از همه ظرفیت‌های مادی و معنوی‌ای است که خداوند برای تأمین سعادت و تعالی آنان، در عالم طبیعت و در وجود خود آنان تعبیه کرده است.	R125.92.02.09
تأکید بر مرغوبیت تولید کالا نقش مهم کیفیت کالاها بر اشتغال	نکته اساسی‌ای که در باب کار وجود دارد و کارآفرینان باید به او توجه کنند، مسئله مرغوبیت تولید داخلی است؛ کیفیت تولید داخلی است؛ این خیلی مهم است.	R20.89.02.08

<p>تأکید بر داشتن عقل معاش برای تمدن اسلامی</p>	<p>در تمدن نوین اسلامی آن چیزی که ما می‌خواهیم عرضه کنیم در بخش اصلی از این چیزها تشکیل می‌شود، اینها متن زندگی است؛ این همان چیزی است که در اصطلاح اسلامی به آن می‌گویند: عقل معاش. عقل معاش فقط به معنای پول در آوردن و پول خرج کردن نیست.</p>	<p>R73.91.07.23</p>
<p>تأکید بر خلاقیت تأکید بر اعتمادبه‌نفس ملی تأکید بر شجاعت علمی تلاشگری تأکید بر کار متراکم و انبوه</p>	<p>خلاقیت، اعتمادبه‌نفس، پیشرفت علمی ایران، نوآوری و شکوفایی، شجاعت علمی، اعتمادبه‌نفس ملی، تلاشگری، پیشرفت علمی و فناوری، حرکت علمی ایران نوآوری و ابتکار، شجاعت علمی، اعتمادبه‌نفس شخصی و ملی و کار متراکم و انبوه، علاج کار پیشرفت ماست</p>	<p>R68.85.07.13</p>
<p>ایجاد اتحاد و استفاده از ظرفیت‌ها ایجاد تمدن اسلامی با استفاده از ظرفیت‌ها</p>	<p>اگر این ظرفیت‌ها به هم برسند، این دست‌ها در هم گره بخورند، آن وقت امت اسلامی نشان خواهد داد که عزت الهی یعنی چه؛ تمدن عظیم اسلامی را به جوامع عالم نشان خواهند داد؛ باید هدف ما این باشد.</p>	<p>R64.98.06.27</p>
<p>مدیریت دقیق منابع بهبود فضای کسب‌وکار نوآوری و ابتکار</p>	<p>آنچه مورد توقع هست که انجام بدهند: یکی، مدیریت دقیق و عالمانه منابع است. بسیاری از این مطالبی که گفتند، ناشی است از اینکه مدیریت منابع مالی به صورت دقیقی در همه موارد انجام نگرفته. این لازم است. نکته دوم، بهبود فضای کسب‌وکار است، که از جمله کارهایی که به نظر ما عمده و وظیفه دولت هست، همین هست. یک نکته دیگر هم مسئله نوآوری و ابتکار و زیبایی است در تولیدات کشور.</p>	<p>R39.89.06.16</p>

(منبع: یافته‌های پژوهش)^۱

۱. نشانگر مندرج در جدول نیز، به آدرس دهی متن استفاده‌شده می‌پردازد. در این جدول نشانگر R20.89.06.16، به معنای بیستمین متن از بیانات مقام معظم رهبری در تاریخ ۱۶/۶/۱۳۸۹ بوده است. باتوجه به محدودیت‌های موجود و به علت اینکه حجم مقاله بیش از حد مجاز نشود، از آوردن همه کدها و شناسه‌های باز خودداری شده است.

گام بعدی کدگذاری باز مربوط به تولید مضامین سازمان‌دهنده از راه مقایسه و ترکیب مفاهیم از مضامین پایه و کدهاست که در این مرحله مقوله‌ها در یک سطح انتزاع بالاتر آشکار شده است. در جدول شماره ۲ نگاهی از مضامین تولیدشده در مرحله کدگذاری باز نشان داده شده است. همان‌طور که مشخص شد، ۲۹ طبقه فرعی و سازمان‌دهنده از مفاهیم استخراج شده از بیانات مقام معظم رهبری به دست آمده که در قالب پنج طبقه، مضامین اصلی و فراگیر (آینده‌نگاری، مردم‌سالاری، جهاد علمی، کارگرایی و مدیریت منابع) مدون شده است.

جدول ۲. ظهور و شناسایی مضامین

مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
آمادگی علمی و عقلی برای کار، نوآوری و ابتکار در تولیدات، اشباع حس زیبایی‌شناسی در مصرف‌کننده، توسعه مهارت‌های کار و تولید، پیشرفت علمی و متکی به فناوری در حوزه کار و اشتغال موتور پیشران ملت، ابداع و نوآوری کارآفرین و کارفرما	نوآوری و ابتکار شجاعت علمی توسعه مهارت پیشرفت علمی و فناوری	جهاد علمی
- تحلیل مسائل مربوط به اشتغال، راهکارهای عملی اشتغال و کارآفرینی، داشتن نگاه عمیق و ژرف‌نگر و تحلیل‌گرایانه به اشتغال و کار، آینده‌نگری درباره تحولات آنها در سطح ملی و جهانی، استفاده از ظرفیت‌های فکری مردم و اندیشمندان در تولید ملی، ایجاد برنامه‌ریزی‌های متداوم برای امر تولید ملی، ایجاد نشاط، پویایی و امید و امیدواری به مردم، جلوگیری از قاچاق کالا، معرفی کارآفرین و کار به‌عنوان الگو، مقاومتی کردن اقتصاد	امید و امیدواری الگوسازی آینده‌پژوهی آرمان‌گرایی تحلیلگری برنامه‌ریزی	آینده‌نگاری
تفکر کارگرایی در تصمیم‌گیری‌ها، ترویج کارگرایی به‌جای مدرک‌گرایی، آسان‌سازی مجوزات اشتغال، انجام کار هوشمندانه و متکی به همت و ایمان، مضاعف کردن و بهینه کردن تلاش‌ها، اهمیت دادن به	تلاشگری فرهنگ کار همت مضاعف اشتغال‌آفرینی	کارگرایی

	<p>جهاد عملی عقل معاش</p>	<p>تولید داخلی و ملی، ترویج دادن فرهنگ کار و تلاش، ساختن آینده با تلاش و کار، کار متراکم و انبوه، همت مضاعف و کار بیشتر در کیفیت بخشیدن به تولیدات داخلی - تعمیق و گسترش فرهنگ کار، عمل کردن و تحقق شعارها، داشتن تفکر در رابطه با ثروت آفرینی</p>
<p>مردم‌سالاری</p>	<p>قانون مداری عزت مندی ملی اعتماد به نفس ملی مردمی بودن اصل ۴۴ اقتصاد مقاومتی عدالت اجتماعی</p>	<p>قانون عادلانه بین کار و کارفرما و کارگر، ایجاد اعتماد به نفس ملی، احساس عزت مندی کارگر با افزایش تولید ملی، زیبایی تولیدات، کار متکی به ایمان در کارفرما و کارگر، رعایت قوانین و مقررات و چهارچوب‌ها برای ایجاد بستر تولید، توجه به اصل ۴۴ قانون، مردمی کردن تولید و اشتغال، توجه به مردم در اقتصاد مقاومتی، گسترش و بسترسازی عدالت، توزیع عادلانه ثروت و کسب‌وکار در بین مردم</p>
<p>مدیریت منابع</p>	<p>آموزش نیروی انسانی مدیریت کیفیت توانمندسازی مدیریت فناوری اقتصاد دانش‌بنیان بهره‌وری در تولید</p>	<p>مدیریت دقیق و عالمانه منابع مالی، مدیریت بهبود فضای کسب‌وکار، مدیریت صحیح منابع، تولید کالای کیفیت‌دار و مطلوب، آموزش نیروی انسانی متخصص، ماهر و کارآمد متناسب با نیازهای بازار کار، ارتقای توان کارآفرینی با مسئولیت نظام آموزشی کشور، ایجاد نظام جامع اطلاعات بازار کار - ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار با تأکید بر استفاده از توسعه فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان، ارتقای بهره‌وری عوامل تولید و افزایش تولید، تربیت نیرو، به‌ویژه در صنایع دانش‌بنیان، کیفیت بخشیدن به تولیدات داخلی</p>

(منبع: یافته‌های پژوهش)

۴-۱. رویش الگو و اشباع نظری

براساس جمع‌بندی‌ها روشن می‌شود که می‌توان شاخص‌ها و ابعاد مفهومی کارآفرینی ایرانی - اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری را در پنج مضمون عمده طبقه‌بندی کرد: «جهاد علمی»، «آینده‌نگاری»، «مردم‌سالاری»، «کارگرایی» و «مدیریت منابع». کوشش شد تا الگوی طبقه‌بندی شده مفاهیم حداکثری موجود در فیش‌ها و گزاره‌های تدوین شده را

پوشش دهند. سرانجام شبکه مضامین الگوی کارآفرینی ایرانی - اسلامی در این شکل احصا شد.

شکل ۱: الگوی مفهومی کارآفرینی اسلامی ایرانی
(منبع: یافته‌های پژوهش)

باتوجه به هدف پژوهش و ارائه الگوی مفهومی کارآفرینی ایرانی - اسلامی از کدگذاری (مفهوم‌سازی) ۲۸۴ کد دست‌کم شامل ۲۹ مضمون سازمان‌دهنده که منجر به پنج مضمون اصلی شد. پنج مضمون سازمان‌دهنده شامل تلاشگری، فرهنگ کار، همت مضاعف، عقل معاش، اشتغال‌آفرینی و جهاد عملی منجر به مضمون فراگیر «کارگرایی»، شش مضمون سازمان‌دهنده الگوسازی، امید و امیدواری، آینده‌پژوهی، آرمان‌گرایی، تحلیلگری و برنامه‌ریزی منجر به مضمون فراگیر «آینده‌نگاری» چهار مضمون سازمان‌دهنده شامل نوآوری و ابتکار، شجاعت علمی، توسعه مهارت و پیشرفت علمی و فناوری منجر به مضمون فراگیر «جهاد علمی»، هفت مضمون سازمان‌دهنده شامل قانون‌مداری، عزت‌مندی ملی، اعتماد به نفس ملی، مردمی بودن، اصل ۴۴، اقتصاد مقاومتی و عدالت اجتماعی منجر به احصای مضمون فراگیر «مردم‌سالاری»، و شش مفهوم آموزش نیروی انسانی، اقتصاد

دانش بنیان، مدیریت فناوری، بهره‌وری در تولید، توانمندسازی و مدیریت کیفیت منجر به مضمون فراگیر «مدیریت منابع» به‌عنوان ابعاد اصلی الگوی کارآفرینی ایرانی - اسلامی به‌عنوان یافته‌های تحقیق یادشده احصا و مورد بحث قرار گرفت.

بحث و نتیجه‌گیری

از آنجاکه هدف این پژوهش تبیین الگوی کارآفرینی ایرانی - اسلامی است، به تحلیل مشخصه‌ها و ابعاد آن در منظومه فکری مقام معظم رهبری می‌پردازیم:

رهبر معظم انقلاب حضرت آیت‌الله خامنه‌ای همواره واژه‌های مرتبط با واژه کار و اشتغال را به‌عنوان ضرورت بیان کرده‌اند. ایشان در دیدار با صدها نفر از کارآفرینان عرصه‌های گوناگون تولیدی، صنعتی، معدنی، کشاورزی، بهداشتی و درمانی، کارآفرینی را نوعی عبادت و ارزش‌آفرینی خواندند و افزودند: «ایران بزرگ امروز بیش از هر زمان دیگر به کار و کارآفرینی نیاز دارد تا همچون عقابی تیزپرواز، در فضای پیشرفت و آبادانی و افتخار اوج گیرد.

در همین زمینه، باتوجه به اهمیت کار و کارآفرینی در این پژوهش جهاد علمی، مردم‌سالاری اقتصادی، آیندنگاری، کارگرایی و مدیریت منابع به‌عنوان مضامین اصلی الگوی کارآفرینی اسلامی - ایرانی است که مورد تحلیل و بحث قرار گرفته است:

کارگرایی

اشتغال و کارآفرینی از جمله موضوعات اساسی اقتصادی هر کشور است به‌گونه‌ای که افزایش اشتغال و کاهش بی‌کاری یکی از شاخص‌های توسعه‌یافتگی جامعه‌ها تلقی می‌شوند. اشتغال‌زایی مستلزم برنامه‌های کارآفرینی و تقویت آن است (ناطق و جلال وندی، ۱۴۰۱: ۲۸۴). از سوی دیگر مسئله کار و تلاش در چند دهه اخیر باتوجه به تحریم‌ها و نیاز اقتصادی کشور از مقوله‌های بسیار مهم بیان شده تاجایی که واژه کار، کارآفرینی و اشتغال و تولید همواره در بیانات و رهنمودهای رهبر انقلاب خطاب به کارگزاران، مسئولان، کارگران و کارفرمایان نظام چشمگیر و مورد تأکید بوده است. ایشان در بیانات خویش در جمع گروه اقتصاد صداوسیما جمهوری اسلامی ایران تأکید کردند که اگر مردم به کار علاقه‌مند

شدند، بسیار تأثیر دارد. از همین باب مسئله «کارگرایی» ارزشمند است نه «مدرک‌گرایی». ایشان فرمودند: «این حقیقت را که آن کس که زودتر وارد میدان سازندگی کشور شود، بارزتر است، اگر شما یک تکنسین شوید، مدرک فوق‌دیپلم بگیرید و بیاید در بازار کار و با آن مهارت و ذوق و استعداد، یک عالم کار انجام دهید بهتر است یا مثلاً کارشناسی ارشد بگیرید و هیچ فایده‌ای به حال زندگی مردم نداشته باشید؛ جز اینکه بشوید عضو فلان اداره، با عنوان کارشناسی ارشد یا کارشناسی یا دکترا، پشت میزی بنشینید و چهار تا کاغذ بنویسید بدون اینکه تأثیری داشته باشد» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۱/۰۲/۲۲). ایشان حمایت از تولید ملی را هم‌راستای همت مضاعف، کار مضاعف دانسته و می‌فرمایند: «حمایت از تولید ملی، کالای داخلی، همت مضاعف و کار مضاعف، کار و تلاشگری یکی از همین کارهاست» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۹/۰۱/۰۱). واژه‌های کار، همت مضاعف، تلاشگری، جهاد علمی، نوآوری و ابتکار در تولید از کلمه‌هایی هست که رهبر معظم انقلاب خطاب به کارآفرینان بیان داشته‌اند و از همین رو می‌توان اینها را منبع و راهنمایی برای کارآفرینی در نظر گرفت.

آینده‌نگاری

کارآفرینی طبق تعریف کلابی و خواجه‌نایان (۲۰۱۸) عبارت است از پروسه اکتشاف، ارزیابی و بهره‌برداری از فرصت‌ها و ایجاد کالاها و خدمات آینده» (نامقی، ۲۰۱۴:۲). آینده‌نگاری عبارت است از مطالعه آینده برای کسب‌وکار، که بر تدوین راهبرد و چشم‌انداز برای میان‌مدت و بلندمدت متمرکز است. آینده‌نگاری رویکرد مقابله با مشکلات آینده، پیش‌دستی نظام‌مند، پیوسته و همیشگی است که براساس مجموعه‌ای از روش‌ها و روش‌شناسی‌های آزمون‌شده انجام می‌شود. هدف آینده‌نگاری آینده‌گرا کردن کسب‌وکار است. اصطلاح آینده‌نگاری آشناست، ولی استفاده از آن در زمینه تفکر درباره آینده بسیار ویژه است (زبودار، ۲۰۱۴:۷۰). کارآفرینی عنوانی است که زیربنای آینده این کشور است. برای تدوین و ترسیم کارآفرینی به آینده‌نگاری نیاز داریم. رهبر معظم انقلاب این موضوع را این‌گونه بیان می‌کنند: «یک نکته اساسی‌ای که در باب کار وجود دارد و کارآفرینان باید به او

توجه کنند، مسئله مرغوبیت تولید داخلی است؛ کیفیت تولید داخلی است؛ این خیلی مهم است. البته بخشی از این، ارتباط پیدا می‌کند به همان قضایای مالی و نمی‌دانم مقررات و غیرذلک، و پشتیبانی‌های دولت؛ ولی بخشی هم ارتباط پیدا می‌کند به عزم و اراده مسئولان، کارآفرین و کننده کار. فرمود: "رحم الله امرا عمل عملا فاتقنه"؛ رحمت خدا بر آن انسانی که کاری را انجام بدهد و آن را متقن انجام بدهد، درست انجام بدهد. این آینده‌نگری است، غیر از امروز» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۹/۰۶/۱۶).

مردم‌سالاری اقتصادی

به اعتقاد شوماخر (۱۹۷۳)، اگر برنامه توسعه به سه عامل آموزش، مشارکت مردم و نظم توجه نکند، نخواهد توانست از دیگر منابع بهره مناسب ببرد؛ از این رو، امروزه تأکید کارشناسان بر توسعه مردم‌محور است و مردم باید در همه فعالیت‌های توسعه باشند (هاشمی، ۱۳۹۲: ۳). از مهم‌ترین مسائلی که دغدغه امروزه بسیاری کشورهاست، رشد اقتصادی و تلاش برای دموکراتیک شدن است. رهبر معظم انقلاب در جمع کارآفرینان می‌فرماید: «شما می‌گویید که ما سفارش کنیم به مردم که تولیدات داخلی را مصرف کنند. من که خب چند سال است دارم سفارش می‌کنم؛ بنده که بارها گفته‌ام، منتها این با شعار درست نمی‌شود. خب، بله یک مقداری مردم حالا یک اعتمادی بکنند، یک اعتنایی بکنند به حرف ما، به خاطری که مثلاً ما گفتیم، بروند یک مقداری چه کنند؛ این یک بخشی از قضیه است. یک بخش دیگر هم مربوط به کیفیت است. خب کیفیت را باید بالا برد؛ کیفیت‌ها را باید بالا برد» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۹/۰۶/۱۶). ایشان اقتصاد مقاومتی را از مقوله‌های مهم در حوزه اشتغال و کارآفرینی برشمرده‌اند: «کارگر و کارآفرین دو بال پروازند؛ یعنی اگر کارگر باشد، کارآفرین نباشد کار پیش نمی‌رود؛ [اگر] کارآفرین باشد، کارگر نباشد کار پیش نمی‌رود؛ اینها هر دو نیاز قطعی هستند، بایستی به اینها توجه کرد]. یک طرف کار است و مهارت کارگر، یک طرف سرمایه است و مدیریت است و دانش است و فناوری و مانند اینها؛ هر کدام از اینها ارزش ایجاد می‌کنند؛ [یعنی] یک ارزش افزوده‌ای با این مجموعه در این ماده اولیه به وجود می‌آید؛ [باید دید] سهم هر کدام چقدر

است؛ باید نگاه کنند سهم عادلانه مشخص بشود. این احتیاج دارد به کار کردن، فکر کردن، تدبیر کردن. ما در سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، یک بخش را به همین اختصاص دادیم؛ یک بند، یک ماده اساسی مربوط به همین است» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۱/۰۲/۱۹).

جهاد علمی

براساس رفتارهای فعال، پایدار و تغییرگرا مرتبط با توانمندسازی روان‌شناختی، می‌توان بیان کرد که توانمندسازی می‌تواند به کارآفرینی کمک کند، توانمندسازی علمی و کارآفرینانه دارای ابعاد ساختاری و روانی است که به افراد، این توانایی را می‌بخشد تا از دانش خود برای حل مشکل دانش‌های درونی استفاده کنند (مختارپور، ۱۴۰۱: ۱۵۷). تلاش مضاعف در کسب علم و جهاد علمی مسیر به‌سوی پیشرفت است تا از این مسیر به سمت قله‌های عزت و سربلندی رسید. در طبقه جهاد علمی در الگوی کارآفرینی ایرانی اسلامی از منظر رهبر معظم انقلاب ایشان واژه‌هایی همچون شجاعت علمی، توسعه مهارت، پیشرفت علمی و فناوری، مدیریت کیفیت، توانمندسازی و آموزش نیروی انسانی احصا شد. در این مفهوم آنچه مهم شمرده شده، تلاش دوچندان در زمینه کسب علم برای فتح قله‌های جدید در حوزه کارآفرینی است؛ چراکه کار اشتغال و کارآفرینی در پرتو تلاش علمی و بستر دانش پایدار خواهد بود. رهبر معظم انقلاب در جمع کارآفرینان و مسئولان فرمودند: «ایران، امروز به کارگاه بزرگ تلاش و ابتکار و نوآوری تبدیل شده است؛ ولی این واقعیت تنها گام نخست از روند پیشرفت و سرفرازی کشور است» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۹/۰۶/۱۶).

مدیریت منابع

در سال‌های اخیر حمایت از کارآفرینی و گسترش آن به راهبرد توسعه، شکوفایی و رشد جوامع انسانی تبدیل شده که از طریق آن، همه عوامل و منابع و امکانات جامعه هدف قرار می‌گیرند (هاشمی، ۱۳۹۲: ۵). از همین رو یکی از مهم‌ترین شاخص‌ها در الگوی کارآفرینی و به طبع افزایش بهره‌وری کارآفرینی با محور پایداری شغلی و افزایش اشتغال‌زایی شاخص مدیریت منابع است؛ منابعی همچون نیروی انسانی، مدیریت تولید. رهبر معظم انقلاب

ضمن اهمیت دادن به تولید به‌عنوان بستر اصلی کارآفرینی بر کیفیت تولیدات داخلی تأکید بسیار داشته و همواره افزایش کیفیت و مدیریت آن را راهکاری اساسی برای کارآفرینی برشمرده‌اند. ایشان در بیانات خویش، به موازات موظف دانستن دولت به «مدیریت منابع مالی و بهبود فضای کسب و کار»، کارآفرینان را نیز به تلاش مستمر و همه‌جانبه برای مرغوبیت‌بخشی و افزایش کیفیت کالاها ساخت داخل فراخوانده‌اند و بیان داشتند: «مردم می‌دانند که مصرف هر کالای خارجی یعنی بی‌کاری یک کارگر ایرانی، ولی کارآفرینان هم بدانند که رغبت مردم به مصرف کالاها داخلی با شعار تحقق نمی‌یابد؛ بلکه نیازمند افزایش کیفیت این کالاهاست» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۱/۰۶/۰۸). ایشان بر آموزش نیروی انسانی متخصص، ماهر و کارآمد متناسب با نیازهای بازار کار (کنونی و آینده) و ارتقای توان کارآفرینی با مسئولیت نظام آموزشی کشور و همراه کردن آموزش و مهارت و جلب همکاری بنگاه‌های اقتصادی برای استفاده از ظرفیت آنها به‌عنوان سیاست کلی در اشتغال و کارآفرینی تأکید کرده‌اند.

مقابله امروز نظام استکبار جهانی با کشور جمهوری اسلامی ایران، به حوزه‌های اقتصادی کشیده شده است. اسلام نه تنها با تولید ثروت مخالف نیست، بلکه چشم‌انداز تمدن نوین اسلامی به‌دور از هرگونه فقر و احساس نیاز مادی است؛ ولی برخلاف دستاورد لیبرال - دموکراسی که روزی پایان تاریخ تصور می‌شد، توسعه اقتصاد محور اصلی تمدن نوین اسلامی است. بنابراین شکل‌گیری الگوی کارآفرینی درمقابل این هجمه‌ها انکارناپذیر است. گسترش کارآفرینی در هر جامعه با ارتقای کیفیت وضعیت اقتصادی و اجتماعی آن جامعه همراه خواهد بود؛ مانند ایجاد تغییرات اجتماعی یا ایجاد محصولی ابتکاری که وضعیت موجود زندگی روزمره را به چالش بکشد. کارآفرینی به‌عنوان تغییر در نظر گرفته می‌شود که لازمه آن خطر کردن بر سر مسائلی است که افراد به‌طور معمول در آغاز تجارتمندی تازه با آنها روبه‌رو می‌شوند. این مسائل اغلب مؤلفه‌هایی مهم‌تر از ارزش‌های معمول اقتصادی هستند؛ زیرا دراصل کار ماهیتی چندبعدی دارد که ارزش‌های اقتصادی تنها بخشی از آن است. ازهمین‌رو، انقلاب اسلامی ایران تنها انقلابی سیاسی نیست که در آن جابه‌جایی

قدرت صورت گرفته، بلکه باید پذیرفت در این انقلاب فرایندی راهبردی و گفتمانی صورت گرفته و پاسداشت انقلاب در مقام اول شناخت گفتمان راهبردی و الگویی آن و سپس تحقق آن آرمان‌ها و راهبردهایی در عرصه اقتصاد، اجتماع است. لازمه دوام و قوام نظام کارآفرین براساس الگوی پیشنهادی نیازمند هماهنگی و تقویت همه شاخص‌ها و عوامل تدوین شده الگو مطابق با فرامین مقام معظم رهبری است که به همه آنها باید توجه دقیق و خاص مبذول شود. این مؤلفه‌ها و شاخص‌ها پیشران موتور اقتصاد پویا و فعال کشورند که به واسطه تعامل اثرگذار با یکدیگر می‌توانند نقش فعالی در پیشرفت و توسعه همه‌جانبه کشور ایفا کند.

به‌منظور انجام پژوهش‌های آینده در زمینه این مطالعه، پیشنهاد می‌شود:

۱. با استفاده از راهبرد پژوهشی روش‌های اکتشافی، مدل به‌دست‌آمده و روابط میان مؤلفه‌ها در جوامع آماری سنجش شود.
۲. با استفاده از روش‌های کمی، روابط بین همه مقوله‌ها و میزان وابستگی بین آنها موردبررسی قرار گیرد.
۳. الگوی به‌دست‌آمده از دیدگاه مقام معظم رهبری به‌عنوان فصل الخطاب تولیدکنندگان و مسئولان حوزه اقتصادی کشور قرار گیرد.

کتابنامه

- امینی، محمد، نادری، نادر، و رضایی، بیژن (۱۳۹۹). بررسی تطبیقی آموزه‌های اسلامی و ریشه‌های مذهبی کارآفرینی. مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، ۸(۲)، ۱۰-۴۶.
- بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، دسترسی در: <https://farsi.khamenei.ir>.
- پورمندی، علی، گرجی، محمدباقر، عباسی، ابراهیم، و اشرفی، مجید (۱۴۰۰). طراحی الگوی کارآفرینی سالمندی با رویکرد نظریه داده بنیاد. مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی، ۸(۲)، ۴۹-۶۲.
- جعفری، محمدتقی (۱۳۹۷). حرکت و تحول از دیدگاه قرآن. تهران، مؤسسه تدوین و نشر آثار علامه جعفری.
- حیدری، زهرا، رحیمی اقدم، صمد، و حسینی، سید صمد (۱۴۰۰). تأثیر حمایت مدیران ارشد بر کارآفرینی سازمانی با نقش میانجی تعهد عاطفی اعضای هیئت علمی دانشگاه تبریز. توسعه کارآفرینی، ۱۴(۵۱)، ۴۱-۶۰.

- زیوردل، مهدی (۱۴۰۰). کارآفرینی و آینده نگاری؛ مروری بر برخی پژوهش‌های مفهومی. سیاست‌نامه علم و فناوری، ۱۱(۱)، ۷۰-۸۲.
- فیض‌الهی، صادق، حیدری، حسینعلی، و حیدری، حسنعلی (۱۴۰۱). شناسایی موانع و چالش‌های کارآفرینی الکترونیکی با رویکرد آمیخته؛ مورد مطالعه کسب و کارهای الکترونیکی نوپا در سطح شهر ایلام. دانش کارآفرینی، ۲(۲)، ۴۲-۵۲.
- قراگوزلو، سمیه، ناطقی، فائزه، و جلالوندی، مهناز (۱۴۰۱). ارائه الگوی توسعه توان مندی کارآفرینی نسل جوان کشور در بستر برنامه ریزی درسی آموزش عالی. پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، ۲۲(۲)، ۳۰۶-۲۸۳. Doi: 10.30465/crits.2022.38303.2362
- کریمی، سیدحسن، و ارشدی، وحید (۱۴۰۱). تصویر مطلوب کسب و کار در تمدن نوین اسلامی. آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی، ۳(۱)، ۱۴۳-۱۵۸. Dor: 20.1001.1.27173674.1401.3.1.6.4
- مطهری، مرتضی (۱۳۶۹). فلسفه تاریخ. تهران، صدرا.
- مهدی، رضا، صمدی، معصومه، زیدی، مهدی، و کیخا، احمد (۱۴۰۱). ارائه الگوی انسان کارآفرین از دیدگاه قرآن کریم با استفاده از تحلیل مضمون. کارافن، ۱۹(۵۸)، ۱۳-۳۵.
- نژادمحمد نامقی، محسن (۱۴۰۰). ارائه مدلی در نقش حافظه تراکنشی، یادگیری و توسعه منابع انسانی بر کارآفرینی. دانش کارآفرینی، دوره ۱(۱)، ۸-۱.
- هاشمی، سیدسعید، ایمنی، سیاوش، مطیعی لنگرودی، سیدحسن، و قدیری معصوم، مجتبی (۱۳۹۲). توسعه کارآفرینی روستایی با تأکید بر نهادهای محلی. پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۲(۳)، ۱-۲۷.
- یاسری، زینب، و اخوان، نفیسه (۱۳۹۷). تبیین الگوی مفهومی نقش آفرینی زنان در تحقق تمدن نوین اسلامی. مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی، ۱(۲)، ۱۳۳-۱۵۲. Doi: 10.22070/nic.2018.788
- Braun, Virginia; & Clarke, Victoria. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Carswell, Peter; & Rolland, Deborah. (2004). The role of religion in entrepreneurship participation and perception. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 1(3/4), 280-286. <https://doi.org/10.1504/IJESB.2004.005659>
- Connelly, Catherine E.; Zweig, David; Webster, Jane; & Trougakos, John P. (2012). Knowledge hiding in organizations. *Journal of Organizational Behavior*, 33(1), 64-88. <https://doi.org/10.1002/job.737>
- Dehghanizadeh, M. (2012). Business and entrepreneurship from the perspective of Quran and

- Islam. National conference on entrepreneurship and management of knowledge-based businesses. Babolsar, Mazandaran.
- Kunaifi, Aang; Rahman, Fadali; & Dwiaryanti, Risca. (2021). The Philosophy and Authentication of Welfare Equalization in the Islamic Economy. *Jurnal Kajian Peradaban Islam*, 4(2), 54-62. <https://doi.org/10.47076/jkpis.v4i2.67>
- Strauss, A.; & Corbin, J. (1994). Grounded theory methodology: and overview. In *Handbook of qualitative research* (pp. 273-285). Sage Publication.
- Teixeira, Sergio Jesus; Casteleiro, Carla Maria Lopes; Rodrigues, Ricardo Gouveia; & Guerra, Maria Dulce. (2018). Entrepreneurial intentions and entrepreneurship in European countries. *International Journal of Innovation Science*, 10(1), 22-42. <https://doi.org/10.1108/IJIS-07-2017-0062>
- Wilson, Woodrow. (1887). *The Study of Administration*. *Political Science Quarterly*, 2(2), 197-222. <https://doi.org/10.2307/2139277>

